

BUXGALTERIYA HISOBINI YURITISHNING IMKONIYATLARI

Ahmedjanov A.

SamISI Buxgalteriya hisobi kafedراسi dotsenti

Annotatsiya. Mazkur maqolada bugungi kunda buxgalteriya hisobini yuritishning imkoniyatlari ochib berilgan. Bugungi kunda buxgalteriya hisobini yuritishning o'ziga xos xususiyatlari ko'rsatib berilgan.

Kalit so'zlar: buxgalteriya, buxgateriya hisobi, imkoniyatlar.

ACCOUNTING OPPORTUNITIES

Ahmedjanov A.

Associate Professor of Accounting Department of SamISI

Abstract. This article reveals the possibilities of accounting today. Today, the specific features of accounting are shown.

Key words: accounting, bookkeeping, opportunities.

Bozor iqtisodiyotining barpo bo'lishi va rivojlanishi hamda iqtisodiyotni modernizatsiyalash buxgalteriya hisobining qo'llanilish chegaralarini kengaytirmoqda. Chunki yangi hisob obyektlari va buning natijasi sifatida hisob axborotlaridan yangi foydalanuvchilar paydo bo'ladi. Shuning uchun buxgalteriya hisobi oldida uni yangi sharoitlarga moslashtirish bo'yicha vazifalar paydo bo'lmoqda. Hisob axborotlari hajmining doimiy o'sib borishi, uning sifatiga zarar yetkazmasdan, buxgalteriya hisobi shakllari va uslublarini yanada takomillashtirib borishni, EHM yordamida dastlabki hisob axborotlarini ro'yxatga olish va ishlov berish vaqtini qisqartirishni taqozo etmoqda.

Bozor munosabatlari rivojlanishi natijasida boshqaruvning axborot tizimi rivojlanmoqda. Uning asosini buxgalteriya hisobining axborot tizimi tashkil etadi. Bu axborot tizimining ajralib turuvchi belgilari: to'liqlik, hujjat bilan asoslanganlik, pul o'lchovining qo'llanilishi va boshqalar bo'lib, hisob axborotlarini o'zgartirish va boshqaruv apparatiga hamda har qanday darajadagi

tashqi axborotdan foydalanuvchilarga yetkazish va umumlashtirishga imkon beradi. Shu bilan birga ular xo‘jalik yurituvchi subyektning moliya-xo‘jalik faoliyati to‘g‘risida aniq tasavvurga ega bo‘ladilar.

Buxgalteriya xizmatining bu turi o‘z ichiga hisobotlarni tuzish va topshirish, olib borilayotgan faoliyat turi bo‘yicha soliq ajratmalarini optimallashtirishga oid maslahatlar berishdan iborat buxgalteriya hisobini to‘liq (kompleks) yuritishni oladi.

Hisobni yuritish bo‘yicha shartnoma imzolanganidan so‘ng hujjatlarni taqdim qilish grafigi va tartibi kelishiladi. Buxgalteriya hizmati ko‘rsatish narxi hujjatlarni taqdim qilish shakli (qog‘oz yoki elektron) va yetkazib berish tartibi (o‘z kuchingiz bilan yoki bizning kuchimiz bilan)ga bog‘liq holda o‘zgaradi.

Hisobni yuritish xizmati kompleks (to‘liq) holda, yoki mehnat ko‘p talab qiladigan ayrim uchastkalar (masalan, ish haqi hisobi, moliyaviy va soliq hisobotlarini tayyorlash) bo‘yicha ko‘rsatilishi mumkin.

Ijtimoiy takror ishlab chiqarish jarayonlari mazmunan xo‘jalik yurituvchi subyektlarda sodir bo‘ladigan jarayonlar yig‘indisidan iboratdir. Shuning uchun iqtisodiyotning ayrim bo‘g‘inlaridagi ishlab chiqarish, sotish, ayirboshlash va iste‘mol jarayonlarini tavsiflovchi miqdor ko‘rsatkichlarining yig‘indisi takror ishlab chiqarish jarayonlari va ijtimoiy turmushdagi boshqa jarayonlarni butunligicha tavsiflay oladi.

Xo‘jalik jarayonlarini va ularning natijalarini nazorat qilish kuzatish, o‘lchash va ro‘yxatga olish orqali amalga oshiriladi. Kuzatish orqali korxonalar va tashkilotlarning moliya-xo‘jalik faoliyatini tashkil etuvchi ko‘p sonli va turli xil faktlarga ega bo‘linadi. Bu faktlarni esa ma‘lum o‘lchov birliklarida ifodalash hamda tegishli ravishda guruhlarga ajratib ro‘yxatga olib borish zarur. Shu tariqa xo‘jalik faoliyatiga baho berish uchun zarur ma‘lumotlarga ega bo‘linadi. Shunday qilib, hisob yuritish xo‘jalik faoliyatini boshqarish, keng ma‘noda esa butun ijtimoiy ishlab chiqarishni, ya‘ni jamiyatni boshqarish uchun zarur ekan. Boshqacha qilib aytganda, hisobot yuritish deb ijtimoiy takror ishlab chiqarish

jarayonlarini nazorat qilish va ularni boshqarishni ta'minlash maqsadida, bu jarayonlarni miqdor jihatdan aks ettirib, sifat jihatdan tavsiflashga aytiladi. Demak, hisob yuritish boshqarishning ajralmas qismi ekan.

Hisob siyosatini shakllantirishning birinchi bosqichida uning predmeti aniqlanadi. Chunki har bir xo'jalik yurituvchi subyekt o'zining buxgalteriya hisobi obyektlari to'plamiga ega. Ikkinchi bosqichda hisob obyektlarining tarkibidan kelib chiqqan holda, hisob siyosatini shakllantirishga ta'sir ko'rsatadigan muayyan shart-sharoitlar aniqlanadi. Uchinchi bosqichda oldingi bosqichda aniqlangan, yo'l qo'yilgan qoidalarga nisbatan hisob siyosatining tuzilishi tahlil qilinadi. To'rtinchi bosqich buxgalteriya hisobini yuritishning muqobil usullaridan maqbulini tanlashdan iborat. Beshinchi bosqichda muayyan korxonaga uchun buxgalteriya hisobi usullari tanlanadi. Oxirgi, oltinchi bosqichda tanlangan hisob siyosati hujjat bilan rasmiylashtiriladi.

Hisob siyosatining variantini tanlashga quyidagi omillar ta'sir ko'rsatadi:

- korxonaning tashkiliy-huquqiy va iqtisodiy maqomi (mulkchilik shakli, tashkiliy-huquqiy shakli, tarmoq va faoliyat turi, ko'lami);
- tadbirkorlikdagi joriy va uzoq muddatli maqsadlari (korxonani kengaytirish, qo'shimcha moliyaviy resurslar jalb qilish, raqobatbardoshlikni mustahkamlash va b.);
- faoliyat xususiyatlari – ishlab chiqarish (texnologik tuzilmasi, ishlatiladigan resurslar), tijorat (ta'minot va sotishni tashkil etish, hisob-kitob tizimi va shakllari), moliyaviy (bank, soliq inspeksiyasi bilan o'zaro munosabatlar), boshqaruv (tuzilmasi, mulkdorlarga bog'liqligi, ularga hisobot taqdim etish tartibi);
- kadr ta'minoti – xodimlarning malakasi; xo'jalik vaziyati – bozor infratuzilmasining rivojlanganligi, buxgalteriya hisobi va soliq qonunchiligining ahvoli.

Buxgalteriya hisobi ma'lumotlarining taqqoslanuvchanligini ta'minlash maqsadida hisob siyosatiga o'zgartirishlar yilning 1-yanvaridan, ya'ni moliya

yilining boshidan kiritilishi lozim. Hisobot yilidan keyingi yil uchun hisob siyosatiga kiritilgan o'zgartirishlar moliyaviy hisobotni tushuntirish xatida izoh beriladi. Korxonada faoliyatida birinchi marta vujudga kelgan yoki oldin mavjud bo'lgan faktlardan mohiyatan farq qiladigan xo'jalik faoliyati faktlarini buxgalteriya hisobida yuritish usulini tasdiqlash hisob siyosatining o'zgartirilishi hisoblanmaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Янги счетлар режасига ўтиш бўйича амалий тавсиялар. Жўраев Т., Ҳайдаров Ш. ва бошқалар. Тошкент, «Иқтисодиёт ва ҳуқуқ дунёси» 2004.
2. Hendriksen E.S., van Breda M.F. Accounting Theory. – Homewood. Irwin, 1992.
3. Сотиволдиев А., Сотиволдиева Д., Шодибекова Д. Бухгалтернинг изоҳли луғати. Т.: «NORMA» – 2010. -278 б.
4. Дўсмуратов Р.Д. Бухгалтерия ҳисоби назарияси. Т.: «Янгийўл полиграф сервис» нашриёти, 2007. -256 б.